

Један енглеско-дубровачки спор из 1600 г.

Већ у другој половини XIII века дубровачки бродови пловили су у Александрију и друге луке на Леванту, у XV веку су носили скупоцену робу као например, оловну руду, олово, крмез или црвац и др., а у замену за њих у Дубровник су довозили зачине и другу робу.¹⁾ Због све јачег сукобљавања турских са млетачким и ђеновљанским интересима у Источном средоземљу, Турци су почели фаворизовати оне државе са којима нису имали политичких сукоба као Дубровник, Флоренцу и Јакин.²⁾ Због тога је веза и трговина Дубровника са Александријом постајала све јача. Међутим, када је капитулацијама из 1567 и 1569 године загарантована заштита пловидбе средоземним народима под француском заставом, дошло је до спора између Француске и Дубровника. Дубровник је на сто година пре Француске закључио капитулације са Турском, које су му, између осталог, давале и ту привилегију да као харач плаћајућа (трибутарна) Република плаћа Турцима царину свега 2% док су друге државе плаћале 5%. Дубровник је већ од 1516 имао свога консула у Александрији, а Француска је отворила свој консулат тек 1548 године.³⁾ Позивајући се на предње, као и на чињеницу, да им је већ Сулејман Величанствени (1521—1566) двома повељама дозволио да држе консула у Александрији са истим правима као што су имали консули Ђенове и Млетака, но с тим да ови од Дубровчана не захтевају наплату консулске таксе, Дубровчани су предузели све мере да се извуку из јурисдикције француског консула.⁴⁾ И заиста, посредовањем Мехмеда Соколовића, султан Селим II потврдио је 23 VII 1572 године повластице Дубровнику

¹⁾ И. Божић, Дубровник и Турска у XIV и XV веку, Београд 1952, 305, 306. *Precepta Rectoris I*, стр. 83 Р. — Дубровачки бродови плове из Александрије у Константинополис, Исписи М. Петерковића у Историском инст. САН.

²⁾ Божић, н. д. 249.

³⁾ Ј. Војновић, Александријско питање (1572—1579), Београд 1905, 8.

⁴⁾ В. Кризман, О Дубровачкој дипломатији, Загреб 1951, 131.

за консулат у Александрији.⁵⁾ Када је Француска понова успела да 1581 године обнови своје раније капитулације тада је дошло до погодбе по којој Дубровачка Република признаје Француску у Леванту, а ова ће се пак са своје стране старати у Цариграду за дубровачке ствари.⁶⁾ Ово ново пријатељство било је нарочито учвршћено за владе Хенрика IV (1589—1610). Управ у времену када су се односи са Француском средили настао је спор са Енглезима, који су покушали да одузму Дубровчанима велики магацин-фондак⁷⁾ у Александрији и да их вероватно на тај начин удаље са египатске пијаце.

У Дубровачком архиву, међу турским документима, налази се и ферман султана Мехмеда III,⁸⁾ којим наређује да се Дубровчанима понова преда у власништво и на располагање њихов магацин-фондак у Александрији (Египат), који је нешто раније био дат Енглезима. Ферман је писан арапским словима на турском језику.

Ферман транскрибован данашњом турском азбуком овако гласи:*)

»Hüve!

Знак царске тугре и у њој пише:

Mehmed bin Murad-muzafer daima!

Desturi mükerrem, müsiri müfham, nizam-ülalem, müdeb-
bir-i-umur-ül-cumhur bil fikr-is-sakib mütemimi meham-ül-enam
b-ir-rey-is-saib, mümehidi bünyan-id-devlet ve-', l-ikbal, müseyedi
erkân-is-seadet ve-'l-iclal el mahfut bi sunufi avatif-il-melik-il-ala
Misir muhafazasinde olan vezirim Hizir basa-e-dame' allah teala
iclalehu! Ve kidvet-ül-ümera el kiram, ümdet-ül-kübera il fiham
zu-'l-kader ve el ihtisam el muhtas bi mezidi inayet-il-melik-il-alla
Iskenderiye sancagbegi-dame izzuhu! Ve kidvet-ül-kuzat ve-'l-

⁵⁾ Војновић, н. д. 12—21.

⁶⁾ Л. Војновић, Дубровник и Османско царство, Београд 1908, 214—215.

⁷⁾ Du Cange, Glossarium III, Paris 1938, s. v. Funda 627... Fundam appellarunt recentiores locum publicum, in quem conveniunt Mercatores de rebus suis et commerciis invicem acturi, quod in eo deponatur communis eorum thesaurus vel pecunia ad eadem commercia, atque adeo merces ipsae.

⁸⁾ Мехмед III звани Егри Фатихи-Освајач Егера: син је султана Мурата III, рођен је 7 зилкада хиџриске 974 године (10 V 1567); дошао на престо цумаде I 1003 (12 I 1595); умро је 12 реџепа 1012 (5 XII 1603).

*) У турском тексту није стављана седиља испод „s“ и „c“, јер је нема у Штампарији.

hünkâm maden-ül-fadl ve-'l-kelam mevlana Iskenderiyye kadisi-zide fadluhu! Tevkii-i-refi-i-hümayun vasil olicak malum ola ki Dubravnik elci leri süddei seadetime arzuhal gunderüb Dubravnik-lunin Iskenderiyye de vaki olan mülk hanlarine iki yüz yilden ziyade mütesarrifler olub ehli islamdan ve gayriden simdiye degin kimesne tessavuflarna mani olmayüb dahl ve tearuz etmamisken bir kac aydan beru Ingliz elcisi asitane-i-seadetime gelub zikr olunan han icün Dubrovniklu firaget eylemisler dir. Hali dir. Ingliz elcisine veanda olan konsoloslerine teslim olunub min bad anlarin olmak icün hilafi vaki ilam eylemekle bir tarikle emri serif alub Dubrovniklunun ikiyüz yilden ziyade ellerinde olan hanlarini alub zulum etmek isterler deyü üslubi sabik üzere zikrolunan han Dubrovnik beglerine ve tacirlerine zabt ve tessaruf etdirimek rica eyledikleri ecildengiru Dubrovniklu zabt ve tessaruf eylemek emir idub biyürdum ki. Hükmi serifim vardukde zikr olunan hani ol vecihle Ingleterali ve konsoloslari alub zabt eylemisler ise ellerindan alub giru Dubrovniklu yeve konsoloslerine teslim eyleyüb kadimden tessaruf eyledikleri üzere kemakân zabt ve tessaruf etdirüb elimizde emri serif vavdir deyü Min bad Ingliteraluyi dahl ve taruz itdermiyub. Ve eger bir tarikle tekrav emiri serif dahi ihrac iderler ise giru dahl etdirmiyüb Üslubi sabik üzere Dubrovnikluya zabt ve tessaruf itdirub ingliteraluyi emrim mücibince men ve def eyleyesiz. Söyle bilasiz ve baden nazar bu hükmi hümaynimi ellerinde ibka idüb alamet-i-serife itimad kilasiz.

Tahrizen fi evasit-i-sehr-i-erebi-ül-ula senne tisa ve elf min el hicret-in-nebeviyet-i-aleyh-i-efdal-i-tehiyye.

Be mekam-i-Kostantaniye el mahrusa.

На полеђини при дну пише Ajin (Ბ), лево: гoрoүмис dir.

У српском преводу ферман гласи:

„Он

Знак царске тугре и у њој: Мехмед син Муратов победилац вазда!

Племенитом опуномоћенику, великом државнику, закону света, управљачу мудрог народним пословима, који употпуњује важне јавне послове својим поузданим расуђивањем, који учвршћује државне стубове и срећу, који уздиже стубове благостања и величине, који укрепљује, штити и узвишује највишег господара, моме везиру Хизир паши — нека би му Бог учинио његову славу трајном! који бди над безбедношћу Мисира;

И одабранима међу племенитим заповедницима, ослонцима великаша славних, моћнима и величанственима који су одликовани множином добротина од вишњег Господара. Санџак бегу александриском — нека би му част трајна била!

И одабраном међу кадијама и судијама, мајдану врлина и речитости, часном кадији александриском — нека би му се врлине увећале!

Кад овај мој узвишени царски указ стигне, нека буде знано:

Дубровачки поклисари на моја Врата Среће упутили су овакву претставку: „У Александрији Дубровчани притежавају свој сопствени хан од пре више од 200 година“. У притежавању његову до сада их нико није ометао ни муслимани нити пак други. И ствар тако будући не узнемиравани досада ни с које стране, пре два месеца је енглески посланик дошао на моја Врата Среће па је казао како је поменути хан од Дубровчана напуштен и остављен и да је празан, па је предат енглеском посланику и тамошњем њиховом консулу, с тим да у будуће хан буде њихов. Међутим, он је неистинито ту ствар претставио, а на неки начин о томе успео да добије и царски указ. Дубровачки поклисари у својој претставци су изјавили: „Зулум је да се Дубровчанима одузме из руку хан који је њихова својина од пре више од 200 година на овамо, па због тога моле да се тај хан задржи како је и до сад био за дубровачку властелу и њихове трговце.

Због тога заповедам да остане у власништву и на расположењу Дубровчанима. Кад стигне моја света заповест, ако су поменути хан на изложени начин Енглези и њихов консул заузели, да им се натраг из руку узме па да се понова преда Дубровчанима и њиховом консулу. Као што су од старине њиме располагали нека га исто тако и у будуће притежавају. Енглези ако кажу: „Ми у рукама имамо царски ферман“ да их одбијете и да им не дате да се у ствари тога хана мешају и да досађују. Па ако би на неки начин поново успели да изваде и царски ферман, опет да им не допустите да се у ту ствар стављају. Него како је раније било да га предате у власништво и на располагање Дубровчанима, а Енглезима, како сам заповедио, да забраните и да их одбијете. Тако нека знате. По увиђају овај мој царски ферман да им га у рукама оставите. Имајте поверење у мој свети белег.

Написано у средини месеца реби-ул-евела године 1009 од Прорскова преселења — коме нека је најлепши поздрав.

Из Константинаова града, богом брањеног места“.

На омотачу фермана написана је следећа регеста:

»No 18. Comand(amen)to di S. Ahmet I diretto al passa di Cairo ed al bei e cadì d' Alessandria: ordina che gl' Inglesi debano restituire ai mercanti ragusei il fondaco anchorche i soprad(e)ti Inglesi ne avessero preso il possesso di quello e che il comand(amen)to ottenuto dai d(e)ti Inglesi non si debba admettere ne meno che sia ammesso altro comand(a)to che ottenessero in q(ues)to particolare.

Egira 1019

Era v(olgare) 1615.«

У књизи »Traduzioni di capitolazione e firmani (1784) 1459—1756, стр. 340—342“ нашли смо и превод фермана са турског на талијански. Занимљиво је, да у талијанском преводу фермана погрешно стоји да је ферман издао султан Ахмет I хиџриске 1019 године, односно „Era v(olgare) 1615“ дакле, управ као што стоји и на омотачу турског оригинала. Према томе, није искључено да је регесту и превод фермана писало једно те исто лице. Да је ферман заиста написан у средини месеца реби-ул-евела хиџриске 1009, односно 24 IX 1600 године, као што стоји у нашем преводу, видећемо и из других докумената у вези са овим догађајем.

Спор око фондака, како се из фермана види, настао је кривоцом енглеског посланика, који се на нека два месеца пре издавања фермана, дакле негде при крају јула 1600 године, обратио султану са молбом да му се уступи напуштени дубровачки фондак. Султан је молбу уважио и издао ферман о уступању фондака Енглезима. Али, када су након овога дубровачки покличари тражили од султана да им се врати одузети фондак, јер је то њихово власништво, тада је султан издао наведени ферман, којим наређује своме намеснику у Египту Хизир паши да се фондак у Александрији преда у власништво и на располагање Дубровчанима. При овоме, султан изрично каже да је енглески посланик нетачно претставио ствар и на тај начин издејствовао да му се преда, како он каже, напуштени дубровачки фондак с тим да у будуће буде њихова својина.

Занимљиво је да видимо: која су лица чинила дубровачко посланство код султана; и ко је био енглески посланик у Цариграду, и како је тај спор решен?

У актима Дубровачког архива нашли смо писмо, од 24 IX 1600 године, у коме кнез са својим већем извештава дубровачко посланство у Цариграду да су примили њихов извештај 23 IX 1600, којег су они писали 28 VIII 1600 и упутили га преко Софије, у коме јављају да су били примљени од стране султана. Кнез наређује поклицарима Серафину Замањићу (Seraphino de Zamaña) и Секунду Гундулићу (Secungdo de Gondula) да на повратку из Цариграда доведу собом и Матију Драгомана.⁹⁾ Иако се у овом писму не помиње фондак, очигледно да су именовани поклицари, носећи харач, и због тога дошли у Цариград султану да добију натраг свој фондак, који су им Енглези присвојили. Уосталом, у ферману издатом 24 IX 1600 год., стоји изрично да су дубровачки поклицари упутили претставку султану. Тако исто, то стоји и у писму, које Дубровачка Република упућује енглеском посланику 10 III 1601. Према овоме, пошто нисмо нашли да се неко друго дубровачко изасланство бавило у Цариграду месеца августа и септембра 1600 године, сем Замањића и Гундулића, то се може узети као извесно да су они били ти који су својом претставком издејствовали враћање фондака.

У једном другом писму Дубровачке Републике дат је одговор енглеском посланику на његово писмо од 23 XI 1600 године.¹⁰⁾ Из одговора се види да се енглески посланик звао Enrico

⁹⁾ Lett. di Levante XL, 6 и 6' од 24 IX 1600.

¹⁰⁾ Lett. di Levante XL, 15' од 10 III 1601... per Const(antinopo)li al S(igno)r Enrico Lello Amb(asciato)re Anglo Ill(ustrissi)mo S(igno)r n(ost)ro osseruantissimo. Se li n(ost)ri Amb(asciato)ri hanno fatto riuocare quel comandam(en)to per il quale era stato usurpato il fondaco della n(ost)ra natione in Aless(a)ndri d' Egitto non si deue ramaricare v(ostra) s(ignoria) Ill(ustrissi)ma perche come sa bene, questo e stato il debito loro et q(ua)ndo hauessero fatto altram(en)te haurebeno dato loco ad un' disord(in)e di molto n' ro pregiud(izi)o douendosi necessariam(en)te il d(ett)o fondaco conseruare per seruitio della n(ost)ra nat(ion)e poiche da quella e tuttauia frequentato quel paese doue ancora al p(re)se)nte si troua una delle n(ost)re nauì a caricar le mercantie per qua (!) però v(ostra) s(ignoria) Ill(ustrissi)ma sara contenta pigliar in bona parte qu(an)to essi n(ost)ri Amb(asciato)ri hanno operato in questo negotio il quale non e gia ridondato in seruitio di alc(un)a ma in seruitio n(ost)ro proprio et della n(ost)ra natione e perche ella resti certa della

Lello, као и да је дубровачки фондак био узурпиран, па се у томе подудара са оним што султан наводи у ферману. Даље, у писму стоји, да се посланик не треба жалити на поклицаре који су били дужни да то учине, тј. да сачувају фондак за своју државу којој је неопходан јер се и сада тамо налази један наш брод који крца робу за нас. Према томе, нека енглески посланик не тумачи рђаво рад наших поклицара, они су само извршили своју дужност. Са своје пак стране, Република одаје поштовање посланиковој личности, а дивљење према краљици, готовост за све што је у њиховој моћи.

Наведена документа потврђују нашу констатацију, тј. да је талијански превод фермана погрешно датиран са 1615 уместо 1600. Из ове погрешке, вероватно је потекла и друга грешка, тј. да је ферман издао султан Ахмет I, што не стоји него Мехмед III, који је владао од 1567—1603 године. За Мехмеда III Лукаревић каже да потиче од мајке рођене у Албанији од хришћанских родитеља. Одмах по ступању на престо потврдио је Републици многе уговоре и привилегије.¹¹⁾

Напослетку, из приложеног фермана се види да је дубровачко посланство у својој мотивацији навело да је фондак-хан њихова својина од преко 200 година, што би значило негде из краја XIV века. Не улазећи у то, колико је овај навод тачан, он је за нас интересантан, јер претставља доказ више да су везе Дубровника са Египтом постојале далеко пре избијања овог спора.

Из изнетог се јасно види да је спор решен у прилог Дубровчана и да им је фондак-магацин враћен. Из писма Републике енглеском посланику Лелу, у коме стоји да је дубровачко поклицарство радило само за свој и ничији туђи интерес, може

rara affet(ione) n(ost)ra uerso di lei et della grande osseruanza uerso la sua ser(enissi)ma Regina le offeriamo prontamente in ogni altra occorrenza tutto quello che sará in poter n(ost)ro e questo è q(a)nto habb(em)o da dire a v(ostra) s(ignoria) Ill(ustrissi)ma per risp(onde)r della sua l(ette)ra di 3 di no(vem)bre pass(at)o che n(ost)ro S(igno)r Iddio le conceda ogni prosperita e contentezza.

¹¹⁾ Giacomo di Pietro Luccari, Copioso Ristretto degli Annali di Rausa, Venetia 1605, 152... Murat Ré de' Turchi mori del Mese di Genajo, et gli adempí la sedia Mechmet Terzo che fú il primo parto di Saffie sua moglie nata in Albania da' parenti Christiani; et subito nel principio del suo regnare fermó á noi i patti, et i priuilegi.

се назрести да је Лело ту делатност тумачио као да су Дубровчани радили за туђи интерес.

О овоме спору писао је и пок. Лујо Војновић, но како се није могао послужити оригиналом турског фермана, који ми овде доносимо, већ наведеним преводом овог фермана на талијански, то је природно да и његово описивање догађаја садржи исте прешке као и талијански превод.¹²⁾

Глиша Елезовић и Гавро А. Шкриванић

¹²⁾ Војновић, н. д. 218—219